

OILADA FARZAND TARBIYASIGA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Sidiqova Saida Erkinboy qizi

Toshkent viloyati Piskent tumani 25- maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilada farzand tarbiyasiga psixologik yondashuvlar, ota-onaning roli, tarbiya uslublari va bolaning sog'lom psixologik rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar yoritilgan. Shuningdek, oilaviy muhitda qo'llaniladigan samarali usullar va ularning natijalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: oila, farzand tarbiyasi, psixologik yondashuv, ota-ona, muloqot, motivatsiya, ijobiy rag'bat, hissiy rivojlanish, ijtimoiylashuv, tarbiya uslublari.

KIRISH

Oilada farzand tarbiyasi eng muhim va mas'uliyatli jarayonlardan biridir. Bola shaxsining shakllanishi aynan oilada boshlanadi va uning kelajakdagi hayoti, xarakteri hamda dunyoqarashi ko'p jihatdan ota-onaning yondashuviga bog'liq bo'ladi. Shu sababli tarbiya jarayonida psixologik jihatlarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Farzand bilan to'g'ri muloqot o'rnatish tarbiyaning asosiy omillaridan biridir. Bola o'zini erkin his qilishi, o'z fikrini ochiq ayta olishi va tinglanayotganini sezishi zarur. Ota-ona bolaning so'zlarini inkor etmasdan, sabr bilan tinglasa, u o'ziga ishonchli va ochiq bo'lib ulg'ayadi.

Tarbiya uslubining muvozanatli bo'lishi ham juda muhimdir. Juda qattiqqo'l yoki ortiqcha erkinlik berilgan tarbiya bola xulqida muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Eng samarali yondashuv — talabchanlik va mehr uyg'unligiga asoslangan uslubdir.

Ijobiy rag'batlantirish farzand tarbiyasida katta rol o'ynaydi. Bolaning har bir kichik yutug'ini e'tirof etish, uni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bu esa uning kelajakdagi muvaffaqiyatiga zamin yaratadi. Oilada emotsional muhitning sog'lom bo'lishi ham muhim hisoblanadi. Doimiy janjal, tushunmovchilik yoki sovuqqonlik bolaning ruhiyatiga salbiy ta'sir qiladi. Aksincha, mehr-oqibat, hurmat va qo'llab-quvvatlash muhitida ulg'aygan bola ijobiy shaxs sifatida shakllanadi.

Farzandga mustaqillik berish ham psixologik jihatdan muhimdir. Bola kichik yoshdan boshlab o'z qarorlarini qabul qilishga o'rgatilsa, unda mas'uliyat hissi shakllanadi. Albatta, bu jarayonda ota-onaning yo'naltiruvchi roli saqlanib qolishi kerak.

Shuningdek, ota-onalar farzandining individual xususiyatlarini hisobga olishi zarur. Har bir bola o'ziga xos bo'lib, uning qiziqishlari, qobiliyatlari va ehtiyojlari turlicha bo'ladi. Shu sababli bir xil yondashuv barcha bolalar uchun samarali

bo'lmisligi mumkin.

O'tmishda tarbiyada ko'pincha qat'iy intizom vositalari qo'llangan bo'lsa, zamonaviy yondashuvda bola bilan psixologik qo'llab-quvvatlash, motivatsiya va rag'batlantirishga e'tibor qaratiladi. Intizom me'yori saqlanadi, ammo u bola erkinligini cheklash emas, balki uni to'g'ri yo'naltirish vazifasini bajaradi. Rivojlanish psixologiyasi farzandning har bir yosh bosqichidagi psixologik o'ziga xosliklarini o'rganadi. Bu bilimlar ota-onalarga bola ehtiyojlarini yaxshiroq tushunishga va ularni rivojlantirishga yordam beradi. Bugungi kunda bola tarbiyasida emotsional intellekt (EI) ning ahamiyati ortmoqda. EI – bu o'z va boshqalar his-tuyg'ularini anglash, boshqarish va ularga moslashish qobiliyatidir. Ota-onalar bolalarining his-tuyg'ularini to'g'ri qabul qilib, ularni boshqarishni o'rgatishlari zarur. Zamonaviy hayot sharoitida bolalar ko'pincha stress va psixologik muammolarga duch keladi. Ota-onalar va tarbiyachilar bu muammolarni aniqlash, ularga yordam berish va psixologik qo'llab-quvvatlash ko'rsatish imkoniyatlariga ega bo'lishlari kerak. Pedagogik va psixologik yondashuvlarni amaliy qo'llash, ota-onalar uchun treninglar va maslahatlar berish lozim. Ota-onalarni pedagogik va psixologik bilimlar bilan ta'minlash ularning farzand tarbiyasidagi samaradorligini oshiradi. Treninglar, seminarlar, psixologik maslahatlar oilaviy tarbiyaning sifatini yaxshilashda muhim vositalardir.

Zamonaviy texnologiyalar bolalar rivojiga katta imkoniyatlar yaratadi. Ta'limiy o'yinlar, interaktiv dasturlar orqali bola nafaqat bilim oladi, balki ijtimoiy va emotsional ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda o'yin va texnologiyalarning roli tobora ortib bormoqda. Bu davr bolalar rivojining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, ularning jismoniy, aqliy, ijtimoiy va emotsional jihatdan rivojlanishi uchun sharoit yaratish zarur. Zamonaviy texnologiyalar va ta'limiy o'yinlar bu jarayonni yanada samarali qilishga yordam beradi. Interaktiv ta'lim vositalari: Planshetlar, smart taxtalar, ta'limiy ilovalar maktabgacha yoshdagi bolalar e'tiborini jalb qiladi va bilim olishni qiziqarli qiladi. Vizual va eshitish orqali o'rganish: Rang-barang tasvirlar, animatsiyalar va tovushlar bolalarda yaxshiroq tushunish va esda saqlash imkonini yaratadi. Moslashuvchanlik: Texnologiyalar bolaning individual xususiyatlariga moslashgan tarzda o'qitishni ta'minlaydi, qiyinchilik darajasini bolaning qobiliyatiga qarab o'zgartirish mumkin. Ijodkorlik va fantaziyani rivojlantirish: O'yinlar orqali bola tasavvurini kengaytiradi, yangi rollarni sinab ko'radi. Ijtimoiy ko'nikmalar: Guruh o'yinlari bolalarda muloqot, hamkorlik va murosaga kelish ko'nikmalarini shakllantiradi. Muammoni hal qilish: Strategik va konstruktiv o'yinlar bola fikrlashini, muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Emotsiyalarni boshqarish: O'yin jarayonida bola o'z his-tuyg'ularini anglashni o'rganadi. Texnologiyalar va o'yinlarni uyg'unlashtirish, Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda texnologiyalar va o'yinlarni birlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Masalan, ta'limiy video o'yinlar bolaga bilimlarni o'rgatish bilan birga uni o'yinga jalb qiladi va o'zlashtirishni yaxshilaydi.

Texnologiyalar va o'yinlar bolaning yoshiga mos va xavfsiz bo'lishi lozim. Vaqtni cheklash: Ekran oldida o'tkaziladigan vaqt chegaralangan bo'lishi kerak, ortiqcha foydalanish sog'liq va ijtimoiy rivojlanishga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Ota-ona va tarbiyachilar ishtiroki: Bolaning texnologiyalardan foydalangan paytda ota-ona yoki tarbiyachi nazorat va yordam berishi zarur. Texnologiyalar va o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda samarali vositalardir. Ular bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish, bilim olish jarayonini qiziqarli qilish va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Biroq, bu vositalarni to'g'ri va mo'tadil qo'llash muhimdir. Oilaviy qadriyatlar va an'analar zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashganda, tarbiya jarayoni yanada samarali bo'ladi. Oila a'zolari orasidagi hurmat, sadoqat va mehr-oqibat hissi bolani ruhiy jihatdan sog'lom rivojlantiradi. Oilaviy qadriyatlar nima?

Oilaviy qadriyatlar — bu oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni boshqaruvchi axloqiy, madaniy va ijtimoiy normalar majmui. Ular oilaning barqarorligi, farzandlarning to'g'ri tarbiyasi va jamiyatda o'z o'rnini topishiga xizmat qiladi. Qadriyatlar oilaning ruhiy va madaniy asoslarini shakllantiradi, ota-ona va bola o'rtasida mehr-oqibat, hurmat, sadoqat kabi his-tuyg'ularni mustahkamlaydi.

Oilaviy an'analar nima? An'analar — bu oilada avloddan-avlodga o'tadigan, oilaviy hayot tarzini belgilovchi odatlar, marosimlar, qoidalar va urf-odatlar. Masalan, bayramlarni nishonlash, oilaviy yig'ilishlar, birgalikda ovqatlanish kabi an'analar bolalarga o'z ildizlarini anglashga va oila qadr-qimmatini his qilishga yordam beradi.

Zamonaviy yondashuvlarda oilaviy qadriyatlar va an'analar. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy-texnologik o'zgarishlar oilaviy qadriyatlar va an'analarga ham o'zgarishlar kiritmoqda. Lekin ular butunlay yo'qolmaydi, balki yangi shakllarga kiradi. Bugungi kun yondashuvlari quyidagilarni o'z ichiga oladi. Oilaviy qadriyatlar zamonaviy sharoitda uyg'unlashtiriladi. Masalan, oilada hurmat va mehr-oqibat qadriyatlari saqlanib qoladi, ammo ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi muloqot ochiq va teng huquqli bo'ladi. An'analar zamon talabiga mos ravishda yangilanadi. Masalan, eski qat'iy qoidalardan ko'ra, oilada erkin muloqot va o'zaro tushunishga asoslangan qoidalar afzal ko'riladi. Zamonaviy oilalarda an'anaviy yig'ilishlar va bayramlarni internet orqali ham o'tkazish mumkin. Bu oilaviy qadriyatlarning yangi shaklda davom etishiga xizmat qiladi. Globalizatsiya sharoitida oilalar ko'plab madaniyat va an'analarni o'zaro uyg'unlashtirishga harakat qilmoqda. Bu bola dunyoqarashini kengaytiradi. Zamonaviy psixologiya oilaviy qadriyatlar va an'analarni bolaning rivojlanishiga moslashtirishga yordam beradi. Masalan, bolani rag'batlantirish, uning fikrini hurmat qilish, uning hissiyotlarini hisobga olish kabi yondashuvlar an'anaviy qat'iylilik o'rnini bosmoqda. Oilaviy qadriyatlar va an'analar farzand tarbiyasida

barqarorlik va ma'naviy asos vazifasini bajaradi.

Farzand tarbiyasidagi xatoliklar — bu ota-onaning bilib yoki bilmay qiladigan noto'g'ri yondashuvlari bo'lib, ular bolaning psixologik rivojlanishi va xulqiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Eng ko'p uchraydigan xatoliklar quyidagilar:

1. Haddan tashqari qattiqqo'llik

Doimiy tanbeh, jazolash va bosim ostida tarbiya berish bola ruhiyatida qo'rquv, ishonchsizlik va agressiyani keltirib chiqaradi.

2. Ortiqcha erkinlik berish

Bolaga umuman nazorat qo'yimaslik, barcha xohishlarini bajarish uning mas'uliyatsiz va tartibsiz bo'lib ulg'ayishiga olib keladi.

3. E'tibor yetishmasligi

Ota-ona bolaning hissiy ehtiyojlarini inobatga olmasa, bola o'zini keraksiz his qiladi va bu holat uning xulqida muammolar paydo qiladi.

4. Doimiy taqqoslash

Boshqa bolalar bilan solishtirish ("qarang falonchi qanday") bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi va hasad yoki norozilikni kuchaytiradi.

5. So'z va amal bir xil bo'lmasligi

Ota-ona aytganini o'zi bajarmasa, bola ham qoidalarga jiddiy qaramaydi. Tarbiyada namuna juda muhim.

6. Haddan tashqari himoya qilish

Bolani hamma muammodan saqlab qolish uning mustaqil fikrlashi va qaror qabul qilishiga to'sqinlik qiladi.

7. Bolani tinglamaslik

Bolaning fikrini e'tiborga olmaslik, uni "kichkina" deb mensimaslik ishonchli muloqotni buzadi.

8. Faqat tanqid qilish, rag'bat bermaslik

Yutuqlarni ko'rmasdan faqat kamchilikni aytish bolaning motivatsiyasini tushiradi.

9. Jazoni noto'g'ri qo'llash

Jazoni tushuntirishsiz yoki haddan tashqari berish bola qalbida norozilik va qarshilikni kuchaytiradi.

10. Individual xususiyatlarni hisobga olmaslik

Har bir bola o'ziga xos. Bir xil yondashuv hamma uchun to'g'ri kelmaydi.

Farzand tarbiyasida eng to'g'ri yo'l — mehr, talab va tushunish muvozanatidir. Ota-ona bolaga nafaqat nazorat, balki qo'llab-quvvatlash va ishonch ham bera olsa, bola sog'lom va baxtli shaxs bo'lib ulg'ayadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oilada farzand tarbiyasiga psixologik yondashuvlar bolaning sog'lom rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ota-onaning mehrli,

tushunuvchan va ongli yondashuvi orqali bola o‘ziga ishonchli, ijtimoiy faol va ma’naviy yetuk shaxs bo‘lib voyaga yetadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Nazirova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashda hamkorlik texnologiyalari. International scientific and practical conference strategies for improving and developing the quality of preschool education: problems, solutions and international experience, april 16-17, 2025
2. Achilova. S. Bolalar jismoniy tarbiya nazariyasi va texnologiyalari. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligi, guvohnoma № 003652. 06.07.2021
3. Mo‘minova G. Bolaning maktabda o‘qishiga umumiy va psixologik tayyorgarlik. International scientific and practical conference strategies for improving and developing the quality of preschool education: problems, solutions and international experience, april 16-17, 2025
4. Majidova F. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda oilaning roli. International scientific and practical conference strategies for improving and developing the quality of preschool education: problems, solutions and international experience, april 16-17, 2025
5. Achilova S. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida jismoniy sifatlarni rivojlantirishda bolalar faoliyatiga integratsion yondashuv // Mug‘allim hem uzliksiz Bilimlendiruo‘. Ilmiymetodikalyq jurnal. – Nukus, 2024.– №4/1. – B.337-343. (13.00.00; №20)
6. Ziyonet